

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕВІРКИ АПЕЛЯЦІЙНИМ СУДОМ СУДОВИХ РІШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОСУДОВИМ РОЗСЛІДУВАННЯМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

PROCEDURAL PROBLEMS OF REVIEW BY THE APPELLATE COURT OF COURT DECISIONS RELATED TO THE PRE-TRIAL INVESTIGATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS

Кулянда М.І., суддя
Апеляційний суд міста Чернівці

Суходольська А.А., к.ю.н.,
адвокат

У статті розглянуто інститут апеляційного провадження у судового контексті його значення для здійснення судового контролю у соціологічно-правовому контексті. Прийняте за результатами апеляційного провадження рішення є відображенням суспільної оцінки злочину, морального обличчя судді, врахування ними громадської думки та інші складові соціологічного підходу до розгляду проблем реалізації права. В аспекті забезпечення права на апеляційний перегляд справи, передбаченого пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України, право на апеляційний перегляд справи судом слід розуміти як гарантоване особі право на перегляд її справи загалом судом апеляційної інстанції. Зазначений конституційний припис надає право законодавцеві: або передбачити можливість апеляційного оскарження будь-якого рішення, що його ухвалює суд під час розгляду справи, але не вирішує її по суті, або ж встановити обмеження чи заборону на оскарження в апеляційному порядку окремих процесуальних судових рішень, якими справа не вирішується по суті. У статті звертається увага на те, що у сучасній кримінально-процесуальній науці, на основі застосування компаративістського (порівняльно-правового) методу дослідження було сформульоване універсальне (цілісне) поняття судового контролю з кримінальних справ як багатофункціональної кримінально-процесуальної діяльності суду, покликаної забезпечувати захист конституційних прав і свобод особистості в досудовому провадженні. Погоджуючись з тим, що основною формою реалізації контрольної функції органів судової влади є перегляд судових рішень судами контролюючих інстанцій, автори стверджують: апеляційне провадження, маючи подвійну правову природу, поєднує в собі як судово-контрольну діяльність, так і діяльність, пов'язану із розглядом і вирішенням кримінального провадження по суті. Здійснивши дослідження наявних у юридичній літературі підходів до з'ясування ознак, змісту, суті, мети, заходів забезпечення у кримінальному провадженні, автори приєднуються до сформульованого вченими бачення судового контролю як: ухвалення рішення про застосування до обвинуваченого (підозрюваного) заходів забезпечення кримінального провадження; надання дозволу на проведення слідчих дій; розгляд скарг учасників досудового розслідування на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора; надання дозволу на здійснення негласних слідчих дій.

Ключові слова: апеляційне провадження, судовий контроль, досудове розслідування, ухвали слідчого судді.

The article considers the institution of appellate proceedings in the judicial context and its significance for judicial control in the sociological and legal context. The decision made as a result of the appellate proceedings is a reflection of the public assessment of the crime, the moral face of the judge, their consideration of public opinion and other components of the sociological approach to the problems of law enforcement. In terms of ensuring the right to appellate review of the case, provided for in paragraph 8 of the second part of Article 129 of the Constitution of Ukraine, the right to appellate review by the court should be understood as a guaranteed right to review his case as a whole by the appellate court. This constitutional provision gives the legislator the right: either to provide for the possibility of appeal against any decision made by the court during the consideration of the case, but does not decide it on the merits, or to establish restrictions or prohibitions on appeal of certain procedural court decisions the case is not resolved on the merits. The article draws attention to the fact that in modern criminal procedure science, based on the application of comparative (comparative legal) research method, a universal concept of judicial control in criminal cases as a multifunctional criminal procedure of the court, designed to protect constitutional rights and freedoms of the individual in pre-trial proceedings. Agreeing that the main form of implementation of the control function of the judiciary is the review of court decisions by courts of supervisory instances, the authors argue that the appellate proceedings, having a dual legal nature, combines both judicial control activities and activities related to consideration and the decision of criminal proceedings on the merits. Having studied the approaches available in the legal literature to clarify the features, content, essence, purpose, security measures in criminal proceedings, the authors join the vision of judicial control formulated by scientists as: decision to apply to the accused (suspect) measures to ensure criminal proceedings; granting permission to conduct investigative actions; consideration of complaints of participants of pre-trial investigation against decisions, actions or inaction of the investigator or prosecutor; granting permission to carry out covert investigative actions].

Key words: appellate proceedings, judicial control, pre-trial investigation, decisions of the investigating judge.

Постановка проблеми. Реалізація права на судовий захист покладена на судову систему та забезпечується Конституцією і законами України, передбачає відповідні механізми гарантій від судової помилки та можливість перегляду справи у порядку апеляційного провадження. Це особливо важливо у контексті запровадження новел щодо особливостей здійснення кримінального провадження на стадії розслідування справи і обумовленої цим потреби у судовому контролі за дотриманням прав і свобод людини на цьому етапі кримінального процесу, що детермінує дослідження правової природи апеляційного провадження та особливостей його здійснення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правової природи та особливостей здійснення апеляційного провадження, проблеми «судового контролю» та «захисту прав людини» в контексті кримінального провадження в цілому і провадження в межах апеляційного розгляду зокрема дослі-

джувалася багатьма вченими, зокрема, В.Ф. Бойком, О.В. Бочковим, О.В. Войтовим, Л.О. Воскобітовою, С.Г. Герасименком, І.В. Гловюком, Ю.М. Грошевим, Н.Л. Дроздович, А.Я. Дубінським, В.С. Зеленецьким, Д.П. Кисленком, Н. І. Клименко, В.Г. Ключковим, О. Ф. Коні, В. О. Коноваловою, В.Я. Корсуном, В. В. Костицьким, А.В. Лук'яновом, А.В. Пазюком, В.І. Макаровим, В.Т. Маляренко, В.Я. Марчаком, М.М. Михеєнком, М.А. Погорєцьким, Б.М. Пошвою, Ю.О. Сапельніковою, М. І. Сірим, Ю.В. Скрипінюю, Т.С. Соколаном, А.Р. Тумаянцем, Л.В. Черечукіною, О.Л. Чернобаєвим, В.І. Чорнобуком, М.Г. Шавкуном, Л.В. Шалою, В. Ю. Шепітьком, О.Г. Шилом, С.В. Шмаленюю та ін.

Формування цілей статті. Основним завданням написання статті є дослідження правової природи та особливостей апеляційного провадження у кримінальному процесі на основі аналізу та узагальнення законодавства і праць українських і зарубіжних вчених.

Виклад основного матеріалу. Норми Конституції та Кримінально-процесуального кодексу України (надалі – КПК України) дають підстави для виокремлення в діяльності органів судової влади, поряд з виключною функцією правосуддя, ще й функції судового контролю в кримінальному процесі, що торкається такого предмету, як сфера дотримання прав і свобод людини і громадянина [1, с. 7]. Як слушно зауважує у цьому зв'язку В.Г. Дрозд, в умовах розвитку й підсилення змагального процесу ефективна реалізація судового контролю має суттєве значення. Обумовлюється це тим фактом, що слідчий, прокурор, оперативні підрозділи, на відміну від інших державних органів і посадових осіб, наділені повноваженнями, які в установленому законом порядку дозволяють їм обмежити права, свободи та законні інтереси особи, що зумовлює потребу в запровадженні ефективних гарантій, в тому числі у формі забезпечення судового контролю при прийнятті відповідних рішень та виконанні процесуальних дій» [2, с. 30]. Доцільність такого інституту обумовлена ймовірністю порушення або незаконного обмеження прав, свобод та інтересів особи на стадії досудового розслідування найбільш висока та суспільною потребою у захисті відповідних прав людини і громадянина.

У сучасній кримінально-процесуальній науці, на основі застосування компаративістського (порівняльно-правового) методу дослідження було сформульоване універсальне (цілісне) поняття судового контролю з кримінальних справ як багатофункціональної кримінально-процесуальної діяльності суду, покликаної забезпечувати захист конституційних прав і свобод особистості в досудовому провадженні. У вищестоящих судових інстанціях і при виконанні процесуальних рішень, що гарантують безпосередню перевірку законності й обґрунтованості ухвалюваних процесуальних рішень у кримінальному провадженні [3, с. 96-121; 4, с. 11-12].

Основними ознаками судового контролю на досудовому розслідуванні визначені такі: 1. Порядок здійснення судового контролю регламентовано кримінальним процесуальним законодавством України. 2. Судовий контроль здійснюється слідчим суддею. 3. Ініціатива щодо реалізації тієї чи іншої форми судового контролю належить сторонам кримінального провадження, а також у визначених законом випадках слідчому судді. 4. Судовий контроль спрямований на врегулювання кримінального процесуального конфлікту між сторонами кримінального провадження. 5. Результатом судового контролю є загальнообов'язкове, забезпечене примусовою силою держави судові рішення у вигляді ухвали слідчого судді [8, с. 93].

Зауважимо, в апеляційному порядку можуть бути оскаржені рішення слідчого, прокурора, слідчого-судді першої інстанції. Це теж є однією із форм судового контролю за їх законністю. Водночас, вважається, що «ґрунтовним практичним та нормативним базисом для введення інституту слідчого судді у кримінальне провадження Української держави на стадії досудового розслідування став історичний досвід переходу функції контролю за здійсненням кримінального провадження від органів прокуратури до судової влади шляхом створення та імплементації низки правових положень, які регламентують повноваження та функції слідчого судді» [9, с. 14].

При цьому «основною формою реалізації контрольної функції органів судової влади є перегляд судових рішень судами контролюючих інстанцій» [10, с. 340]. З другого боку, у науковій літературі стверджується, що «апеляційне провадження, маючи подвійну правову природу, поєднує в собі як судово-контрольну діяльність, так і діяльність, пов'язану із розглядом і вирішенням кримінального провадження по суті» [4, с. 14].

Взагалі варто вказати й на те, що саме апеляції законодавець надав ключову роль у виправленні судових помилок, адже тільки в межах цієї стадії судового провадження

здійснюється перегляд судових рішень, що не вступили в силу, на предмет додержання в них законності, обґрунтованості й справедливості [6, с. 3; 7]. Відповідно, будучи суб'єктами контрольної діяльності суди також належать до кола основних суб'єктів забезпечення доброякісності кримінально-процесуальних рішень [11, с. 22].

На відміну від розгляду справ по суті, зауважують вчені, правомочності судового контролю відрізняє властивість вторинності: предметом судового контролю є не сам кримінально-правовий спір обвинувачення і захисту, а дії (бездіяльність) або рішення органів державної влади, що ведуть процес. У ході перевірки суть справи може взагалі не заторкуватися, якщо ж вона заторкнута, то сам факт перевірки викликаний саме необхідністю здійснити контроль правосудності вже винесеного вироку або іншого рішення. Тобто предметом спору стане не безпосередньо питання про злочин і винуватість, а інші питання, пов'язані з основним» [12, с. 172-177].

На підставі узагальнення законодавства та позицій вчених, викладених у відповідних наукових публікаціях, можемо сформулювати наступні визначення змісту і призначення судового розуміння судового контролю у кримінальному провадженні:

– це діяльність суду в досудових стадіях кримінального судочинства, яка реалізується ним у встановленій процесуальній формі, спрямована на гарантування законності, обґрунтованості процесуальних дій та рішень органу дізнання, слідчого і прокурора та має на меті захист і охорону прав та свобод особи [13, с. 5]; – це особливий різновид діяльності суду, що діє на підставі міжнародних, конституційних і кримінально-процесуальних правових норм, які мають запобіжний та правовідновлювальний характер і є окремою функцією суду, основним завданням якої є захист конституційних прав громадян шляхом перевірки судом законності й обґрунтованості дій і рішень посадових осіб та органів розслідування, які обмежують ці права та свободи в ході здійснення своєї діяльності [12, с. 209-212];

– це діяльність слідчого судді на стадії досудового розслідування та під час екстрадиційної процедури зі здійснення у порядку, передбаченому КПК України, наданих йому повноважень, метою якої є своєчасне забезпечення захисту та охорони прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [14, с. 387];

Апеляційне провадження у порядку судового контролю передбачає перевірку законності та обґрунтованості дій і рішень сторони обвинувачення, яка наділена державно-владними повноваженнями (прокурора, органу досудового розслідування, керівника органу досудового розслідування, оперативних підрозділів), а тому роль слідчого судді, здійснення ним судового контролю у сфері захисту особи, суспільства, держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження набуває особливого значення [8, с. 90];

Зазначимо, що завдяки наявності такого інституту, як апеляційний перегляд справи у порядку судового контролю, забезпечується: а) конституційну функцію реалізації повноважень судової влади; б) вагому процесуальну гарантію правосуддя в кримінальному процесі; в) ефективність засобів досягнення мети й виконання завдань кримінального судочинства.

На думку С.Г. Герасименка, підставами для судового контролю на стадії досудового розслідування мають бути: питання про обмеження конституційних прав громадян; застосування незаконних методів проведення слідчих дій; розгляд скарг усіх зацікавлених учасників процесу за умов, коли органами досудового слідства, прокурором винесене рішення, яке перешкоджає руху справи; порушення чи умисне перешкодження реалізації прав учасниками процесу, які закріплено в КПК України; відхилення

клопотань органами досудового слідства; відмова у прийнятті документів для приєднання до матеріалів кримінальної справи [15, с. 111].

Судовий контроль здійснюється у таких процесуальних формах: 1) ухвалення рішення про застосування до обвинуваченого (підозрюваного) заходів забезпечення кримінального провадження; 2) надання дозволу на проведення слідчих дій; 3) розгляд скарг учасників досудового розслідування на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора; 4) надання дозволу на здійснення негласних слідчих дій [16].

Якщо торкнутися заходів забезпечення кримінального провадження, то слід вказати на відсутність їх легального визначення на рівні КПК України і водночас – на практично універсальну позицію науковців щодо їх примусово-правового характеру. Так, Л.Д. Удалова та В.В. Рожнова розглядають заходи забезпечення як передбачені кримінально-процесуальним законом процесуальні засоби державно-правового примусу, що застосовуються уповноваженими на те органами (посадовими особами), які здійснюють кримінальне провадження, у чітко визначеному законом порядку стосовно осіб, які залучаються до кримінально-процесуальної діяльності, з метою досягнення дієвості кримінального провадження (для запобігання та припинення неправомірних дій, забезпечення виявлення та закріплення доказів тощо) [17, с. 164]. В.І. Фаринник визначає їх як передбачені кримінальним процесуальним законом заходи примусового характеру, які застосовуються тільки уповноваженими на те посадовими особами та державними органами до підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка, а також до інших осіб, які приймають участь у кримінальному провадженні, з метою недопущення дійсних і можливих перешкод, які виникають та не дають можливості реалізувати завдання кримінального судочинства [5, с. 135].

Заходи забезпечення кримінального провадження передбачені розділом II КПК України. Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді. Законодавець передбачає, що життя заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що: 1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора; 3) може бути виконане завдання, для

реалізації якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням. Сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються.

Значний інтерес як для вчених, так і для суддів, прокурорів, слідчих та адвокатів мають проблем забезпечення У контексті законодавчо визначеного переліку обставин, що враховуються при застосуванні заходів забезпечення, такий ступінь їх конкретизації може проявитись у визначенні та закріпленні певних критеріїв тлумачення невичерпного характеру, які дозволяють зрозуміти їх сутність. Але що стосується багатьох інших понять, позиція законодавця щодо їх змісту наразі є не досить чіткою, що дає занадто широкі можливості для суддівського розсуду і часом зумовлює ухвалення різних за змістом рішень про застосування заходів забезпечення, коли фактичні обставини кримінального провадження є подібними [18, с. 35-36].

Більшість клопотань про накладення заходів забезпечення кримінального провадження на досудовому розслідуванні розглядається слідчим суддею з дотриманням принципу змагальності. Тобто в судовому засіданні з розгляду таких клопотань беруть участь сторони кримінального провадження, інші учасники процесу.

Слідчий суддя надає дозвіл на проведення таких слідчих дій, як: обшук житла чи іншого володіння особи, огляд житла чи іншого володіння особи, проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володіння особи, примусове отримання біологічних зразків для експертизи. Слідчий-суддя, забезпечуючи змагальність процесу, доручає проведення експертизи за клопотанням сторони захисту.

Безумовно, учасники кримінального провадження під час досудового розслідування можуть скористатися для захисту своїх прав та інтересів такою формою судового контролю, як оскарження рішень дій та бездіяльності прокурора і слідчого. У суб'єктивному вимірі таке оскарження являє собою сукупність взаємопов'язаних дій особи, яка звертається зі скаргою на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, та дій уповноважених осіб щодо прийому, розгляду та вирішення скарги по суті.

Висновки. Суть судового контролю у порядку апеляційного перегляду справи становить самостійне з'ясування судом обставин кримінального провадження з визначеного кола питань, формування власного внутрішнього переконання з досліджуваних фактів, виявлення допущених суддею-слідчим, прокурором або слідчим помилок, з метою забезпечення права на справедливий суд, захисту особи, її прав і свобод, забезпечення законності і правопорядку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Функція судового контролю у кримінальному процесі: монографія / Л. Д. Удалова, Д. О. Савицький, В. В. Рожнова, Т. Г. Ільєва. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 176 с.
2. Дрозд В. Г. Концептуальні засади правового регулювання досудового розслідування як стадії кримінального провадження: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2019. – 40 с.
3. Муратова Н. Г. Система судового контролю в уголовном судопроизводстве: вопросы теории, законодательного регулирования и практики : дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Казан. гос. ун-т. Казань. 2004. 599 с.
4. Тайлієва Х. Р. Судові рішення у кримінальному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2016. 23 с.
5. Фаринник В.І. Заходи забезпечення кримінального провадження у новому кримінальному процесуальному законодавстві : сутність та класифікація. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. №1. С. 133-142.
6. Трухин С. А. Предмет и пределы апелляционного разбирательства уголовных дел : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Моск. гос. юрид. ун-т им. О. Е. Кутафина. Москва, 2016. 28 с.
7. Воскобитова Л.А. Механизм реализации судебной власти посредством уголовного судопроизводства: дисс. ... докт. юрид. наук. М., 2004. 460 с.
8. Назаров В. В. Судовий контроль у кримінальному провадженні : теоретичні та практичні аспекти / В. В. Назаров, Р. І. Тракало // *Європейські перспективи*. – 2014. – № 10. С. 89-95.
9. Бондарук Т. І. Західноруське право : дослідження і дослідники / Бондарук Т. І. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. – 160 с.
10. Гусаров К. В. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядках: монографія. Х. : Право, 2010. 352 с.
11. Глинська Н.В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Н. В. Глинська; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАГПРн України. – Харків, 2015. – 40 с.

12. Войтов О. В. Дозвіл суду на провадження слідчих дій – спосіб судового контролю дотримання конституційних прав їх учасників / О. В. Войтов // Південноукраїнський український часопис. – 2011. – № 1. – С. 209-212.
13. Кисленко Д. П. Судовий контроль під час розслідування злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. – К., 2012. – 16 с.
14. Макаров М. А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 (081 – Право). Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018. 495 с.
15. Герасименко С. Г. Судовий контроль на досудових стадіях кримінального судочинства : національне законодавство та зарубіжний досвід : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. – Запоріжжя, 2012. – 220 с.
16. Марчак В. Я. Новітні механізми судового контролю за дотриманням прав людини / В. Я. Марчак // *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : зб. наук. праць. – Ужгород : Ужгородський нац. ун-т, 2012. – Вип. 20. – Ч II. – Т. 3: Право. – С. 111–114.
17. Кримінальний процес: підруч. / За заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. Київ: «Центр учбової літератури», 2013. 544 с.
18. Завтур В.А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук (доктора філософії): спец. 12.00.09 (081 – Право). Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2017. 251 с.
19. Костицький В.В., Кобан О.Г. Обмеження правом законодавчої та судової влади: монографія / В.В. Костицький, О.Г. Кобан. – К.: «Видавничий дім «АртЕк», 2017. – 228 с.